

BEAUMARCHAIS **(1732-1799)**

Ezt a különös nevet, Beaumarchais, ami francia nyelven "szép üzlet"-et vagy még inkább "jó üzlet"-et jelent, a jó humorú XV. Lajos király adta nemesi névként Pierre Augustin Caronnak, amikor sikeres üzletemberként lovagi rangra emelte. Akkor a monsieur Beaumarchais-vá nemesedett Caron mester sok mindenről volt nevezetes, csak arra nem gondolt senki, hogy színjátékokat is fog írni, és éppen ezzel lesz halhatatlan. És amikor idővel világszerte ünnepelt színpadi szerző lett, általában már elfeledkeztek róla, hogy mesteri órásnak indult, zenélő órák keresett szakembere volt. Egyszeriben foglalkozást és életmódot változtatott és megbecsült lant- és hárfaművész, a király unokáinak zenetanára lett, hogy hamarosan merész üzletemberré váljék, aki egy időre börtönbe is kerül hivatalnokok megvesztegetéséért.

A börtönben azonban írt egy mulatságos önéletrajzot, amelyben pontos névvel és címmel felsorolta azokat az állami főtisztviselőket és főbírákat, akik elvárták tőle, hogy vesztegesse meg őket. Ez a mű - *"Beaumarchais úr emlékirata"* címen - eljutott a királyig, hiszen ő maga küldte el egy megfizetett börtönőrrel az uralkodóhoz. Botrányos sikere volt. Neki azonnal megkegyelmeztek, mint a korrupciók leleplezőjének. Egy miniszter és néhány főbíró öngyilkos lett, nagyurak egész sora került börtönbe.

És csak ezek után kezdett színdarabokat is írni. De ennek is regényes előzménye és nagy irodalmi hatása lett. Már híres íróként lett hajóskereskedő, fegyvercsempész, egy ideig még kémkedéssel is kockáztatta az életét.

Hol tönkrement, hol dúsgazdag volt, pompás hintói és drága szeretői voltak. Rég megfeledkezett arról, hogy egykor meg is nősült. Hol lánghű kereskedőnek, hol veszedelmes szélhámosnak tartották. Barátságban volt az udvarral is, a forradalmat előkészítő felvilágosodottakkal is. Diderot őt kérte fel, hogy a készülő enciklopédiában írja meg az óra és

az órás címszavakat, a hárfa- és a lantkészítés műszaki tudnivalóit és a vesztegetés jogi fogalmáét. Vígjátékai - a két Figaró-komédia - után a forradalom előkészítőjének tartották, de amikor kitört, ő mindenestre vagyonával együtt emigrációban várta ki a veszélyes kor végét. Németországban lett üzletember.

Mire a nagy forradalmárok kiirtották egymást, ő világhíres író és nagy vagyonú üzletember volt. Így költözött haza, amikor már Napóleon állt a hadsereg és az állam élén, és már készült a császárságra. Otthon halt meg nagy közmegebecsülésben 67 éves korában. Egyik vígjátékából Mozart készített halhatatlan operát, másik vígjátékából pedig Rossini. Goethe nem is tagadta, hogy egyik nevezetes drámájának Beaumarchais volt az ihletője. Végigszaladni élete fő mozzanatain, felér egy izgalommal és mulatsággal teljes kalandregénnyel.

Úgy kezdődött tehát, hogy egy nevezetes órasmester fia és tanítványa volt. Hamar kitűnt tehetségével és leleményességével. Zenélő órát drága pénzért vásárolták. Ezek készítéséhez alapos zenei műveltséget szerzett. Hamarosan lantművésznek is elismerték, aki a húrok pengetéséhez igen szép hangon énekelte a maga készítette szerelmes vagy gúnyolódó verseket. El is határozta, hogy királyi udvari muzsikussá emelkedik. Ehhez mindenekelőtt udvarlási képességét használta fel. Igen szép fiatalember volt, szellemes társalgó, érzelmes vallomásokkal kábította a nőket. A terve pontos volt.

Megismerkedett a királyi udvar főszakácsnőjével, aki nem volt olyan idős, hogy ne lehetett volna belészeretni. Az órás fia hamarosan a szép szakácsnő szeretője lett. Megfogadta, hogyha a szerelmes asszony kijárja, hogy a király előtt mutassa be lanton vagy hárfa művészetét, akkor ő feleségül veszi a szakácsnőt. Ezt elintézni nem is volt nehéz. A szakácsnő mindig megjelenhet a király előtt. Le is borult előtte és elmondta, hogy csodálatos szerelme feleségül veszi őt, ha őfelsége kegyesen meghallgatja lant- vagy hárfajátékát. XV. Lajos jó humorú ember volt, egy ilyen játékba szívesen belement. Maga elé hívatta tehát Caron mestert, és unokái körében hajlandó volt meghallgatni, hogyan játszik hárfa az órás fia. Tetszett is, meg is kérdezte, mi lenne a kívánsága. Ő pedig azt kérte, hogy a királyi unokák zenetanára lehessen. Ezt nem volt nehéz teljesíteni.

Az unokák - köztük a későbbi tragikus sorsú XVI. Lajos - ettől kezdve zeneórákat vettek az igen kellemes modorú, okos és szellemes muzsikustól. Ő pedig oltár előtt, násznagyok jelenlétében feleségül vette az ettől kezdve Caronné asszonynak nevezett szakácsnőt, akit hamarosan úgy elhagyott, hogy soha többé még csak nem is találkoztak. A királyi tanítványok pedig nagyon kedvelték zenetanítójukat, hiszen az órák kellemes csevegéssel, tréfálkozással teltek, gyakran el is maradtak. Az udvarban már otthonos fiatalember felvette a tekintélyes fizetést, és főleg az udvar hölgyeivel foglalkozott. Nem is hiába.

A király mosolyogva vette tudomásul, hogy a hárfaórák milyen szerelmi forgalmat bonyolít le. De azt már kevesen tudták: az udvari körökben olyan hírekhez is hozzá lehetett jutni, hogy melyik földet kerülnek kisajátításra. Ezt pedig közölte egy merész bankárral, aki azonnal olcsón megvásárolta a hamarosan drágán kisajátított birtoktestet. A hasznon egyenlő arányban osztottak. A bankár azonban úgy könyvelte el a muzsikusként kifizetett összeget, mintha kölcsön adta volna. Így azonban belekerült az üzleti életbe, a maga hasznára vett és eladott mindenfélét, és azzal szórakoztatta a királyt, hogy elmesélgette neki a ravasz üzleti fogásokat.

XV. Lajos jól mulatott udvari muzsikusa üzleti ügyességén, kedvelte gyakori kiszólását egy-egy üzlet kapcsán, hogy ez "jó üzlet", azaz "beaumarchais". Hogy előnyösebb helyzetet szerezzen az üzletfelek között, arra kérte őfelségét, hogy emelje lovagi rangra. Lajos szívesen

tett eleget a könnyen teljesíthető kérésnek, és sajátos szellemességgel ezt a "Beaumarchais"-t adta nemesi díszítő névnek. Tetszett ez a jutalmazottnak is, ettől kezdve általában így nevezte és nevezte magát. Később ezt írta irodalmi műveinek címe alá.

Történt azonban, hogy Beaumarchais húga, aki bátyjával együtt nemességre emeltetett, egy előkelő társaságban megismerkedett a spanyol király követével, Clavijo gróffal. Az ismeretség szerelemmé mélyült, és a francia kisasszony a spanyol nagyúr szeretője lett abban a biztos tudatban, hogy a spanyol úr feleségül veszi. Ennek az előkelő rokonságnak az egész család örült volna. A követ úr azonban hazautazott, és még el is magyarázta Beaumarchais kisasszonynak, hogy otthoni törvényei szerint nem házasodhat náluk kevésbé előkelő családba. - A most már lovagi rangú fivér egész családját érezte sértve. Elégtételt akart venni. El is utazott Spanyolországba, meg is találta Clavijo gróft és kihívta párbajra. A válasz úgy meglepettette, hogy még politikai világszemléletét is megváltoztatta. Clavijo elmagyarázta, hogy egyetért a sértettekkel, de ők is megérthetik, hogy egy olyan arisztokrata, aki 32 arisztokrata őst tud igazolni, nemhogy egy első nemzedékes nemesleányzót nem vehet feleségül, de párbajozni sem állhat ki egy nála alacsonyabb rendű emberrel. Beaumarchais-ék pedig alig tegnap kapták a nemességet. Viszont belátja, hogy a sértett fivérnek igaza van, lelki-furdalása is van, mert nem vette feleségül azt a leányt, akibe komolyan szerelmes. Ezzel átnyújtotta kardját és felszólította Beaumarchais-t, hogy szúrja le őt. Még írásban is hajlandó igazolni, hogy joga van megölni húga csábítóját.

Beaumarchais szédülve hagyta el a Clavijo-palotát, sietett haza Párizsba és egy érdekes, mozgalmas vallomásban megírta sérelmüket, a párbajra hívást, az elképesztő választ, nevükön nevezve mindazokat, akiknek valami közük is volt a történethez. Ez a vallomás "Utazás Spanyolországba" címmel jelent meg és könyvsiker lett. A szerző azonban nem elégedett meg ennyivel. Amióta Diderot-t ismerte, foglalkoztatta a polgári középfajú dráma. Most családi történetüket alkalmasnak tartotta egy Diderot javasolta, jelenben játszódó, prózai középfajú dráma megírására. Itt nem nevezte nevükön a személyeket, húgának is az "*Eugenie*" nevet adta és színre léptetett egy derék polgárt, aki feleségül vette végül a szégyenbe jutott nemeskisasszonyt. - Hogy valóban mi volt a szégyenbe jutott leány további sorsa, ezt ma már talán senki se tudja. De a róla szóló "*Eugenie*" című színmű sikeres volt. Diderot maga se tudott hatásos középfajú drámát írni, az első sikerült Diderot javasolta színmű Beaumarchais első színpadi műve, az "*Eugenie*".

Ez elkerült Németországba, ahogy elkerült az "Utazás Spanyolországba" is, s Goethének úgy megtetszett a történet, hogy megírta drámának. A hiteles neveket is megtartotta, csak a németül nehezen kimondható Clavijo nevet módosította Clavigóra. Máig is ezen a címen adják ezt a kitűnő színjátékot. Bemutatójakor Beaumarchais éppen Németországban járt, és elment az előadásra. Meglepve vehette tudomásul, hogy a színpadon ő maga jelenik meg, és a spanyol nagyúr szóról szóra azt mondja, amit a vallomásban ő megírt. Előadás után fel is ment a színpadra, a színfalak mögött bemutatkozott Goethének. Többet ugyan nem találkoztak, de kölcsönösen elragadtatva beszéltek egymásról. A következő években Beaumarchais népszerűsítette Goethét Franciaországban, Goethe népszerűsítette Beaumarchais színjátékait Németországban.

Az "*Eugenie*" sikere után a szerző már tervezte a következő színjátékát, a Spanyolországban,

spanyol urak és spanyol szolgák körében játszódó "*Sevillai borbély*"-t, de ennek megírására sokáig kellett várnia. Az történt ugyanis, hogy a szerző bankártársa meghalt. Az a rengeteg pénz, amit Beaumarchais-nak adott, üzleti könyveiben mint kölcsön szerepelt. A bankár örökösei ennek alapján egész vagyona elvesztésére ítélték. A tönkrement alperes fellebbezett és előadta, hogy ez a vagyon a közösen elkövetett vesztegetésekből, titkok elárulásából származott. A bankár volt a valódi bűnös, ő maga csupán bűntárs. Erre azután büntetőügy lett a családi civakodásból, és Beaumarchais-t börtönre ítélték.

A börtönben pedig igen rövid idő alatt megírta nagy szenzációt keltő következő önéletrajzi művét. Címe a már említett "*Beaumarchais úr emlékiratai*". - Arról szól, hogy a már halott bankár és ő hosszú évek alatt melyik főtisztviselőt, melyik bírót, melyik udvari embert mennyiért vesztegette meg. Mindenkit a nevén nevezett, megjelölte rangját. Jogtörténeti szenzáció volt az a büntetőper, amely az óriási korrupció leleplezése következtében megrendítette a közigazgatást. A szerző eleve gondoskodott arról, hogy az emlékirat eljusson a király kezébe is. És a sok tragédiával, még több kárörömmel járó botrány jól mulattatta őfelségét. Kegyelmet adott a most már íróként ismert zenetanárnak. A bíróság pedig úgy ítélt, hogy az örökösöknek nincs joguk a nagy pénzekhez. Mindent vissza kellett adni Beaumarchais-nak. Tehát megint gazdag volt, már meg is írhatta a tervezett vígjátékot.

XV. Lajos, a király azonban meghalt. Nagyon öreg volt már, de a halál oka a váratlanul Párizsra törő feketehimlő, amely a királyt se kímélte. Utódja a trónuson legidősebb unokája, a végül oly szerencsétlenül járt XVI. Lajos lett, Beaumarchais egykori tanítványa. Ő ugyan nem ment vissza az udvarhoz, hozzászokott a nagy és kalandos üzletekhez, a király azonban mindig szeretettel gondolt rá és szívesen látta az udvari események idején. Megírhatta tehát *Almaviva* gróf és a szép polgárleány, Rozina szerelmét. Az előítéleteket kijátszó, talpraesett borbély, Figaro segíti diadalra a szerelmet. Nagy vígjátéki hagyomány volt a gazdáinak segítő okos szolga vagy egyéb közember. Már az ókori latin vígjátékokban is gyakori, a francia boházatokban, leghatásosabban Tabarin tréfáiban fordul elő. Molière is innét merítette Scapin és a többi okos cselédember történetét. Ennek a hagyománynak csúcsa, legművészebb változata Figaro. A színház azonban megijedt a szolgaember szabadszájúságától, urakat bíráló hangjától. A vígjátékot nem akarták bemutatni. Erre a szerző elment egyenest a királyhoz, elpanaszolta sérelmét, és Lajos anélkül, hogy akárcsak beleolvasott volna, a kéziratra ráírta, hogy "előadandó". XVI. Lajos világéletében könnyelmű, felületes, a problémákra oda se figyelő ember volt. De a királyi szó parancs. A Sevillai borbélyt bemutatták, és nagy siker lett.

A szerző üzletelő szenvedélyének élhetett. Rájött, hogy a fegyverkereskedés igazán jó üzlet. Amerikában pedig javában folyt a szabadságháború. Korlátlanul szükség volt fegyverre, és volt pénzük fegyvervásárlásra. De az angolok vesztegzár alatt tartották az amerikai partokat, nehogy fegyvert szállítsanak a felkelőknek és gyapotot vásároljanak tőlük. Beaumarchais azonban kitanulta a csempészsés mesterfogásait is. Hajórakományszámra szállította a fegyvereket és lőszereket Washington seregének. Rosszakarói azt is mesélték, hogy egyszerre adott el fegyvert a felkelőknek is, a gyarmatosító angoloknak is. De ez nyilván rágalom. Mint ahogy rágalom volt az is, hogy hajóin élő árut is szállított, Afrikában összefogott négereket adott el rabszolgáknak. - Azt is suttogták, hogy olykor kém is volt. Ez talán lehetséges is, de akkor már annyira egyértelmű volt, hogy az elnyomottak mellett áll, hogy gyalázatos üzleteket nem volt hajlandó kötni. Ám a tisztességes üzletnek alaposan megkérte az árát.

Mikor a hajózó kalmárkodás után hazatért Párizsba, ott már nagyon feszült volt a helyzet. Jól érezte ezt a vígjátékíró. Folytatta Figaro komédiáját, megírta a "*Figaro házassága*"-t. Ez indulatosan arisztokrataellenes komédia, Figaro monológjai egyenest lázítóak voltak. A színház nem is akarta bemutatni. A szerző azonban megint elment a királyhoz. Elpanaszolta, hogy itt a folytatása annak, amit maga Lajos engedélyezett. Lajos persze most se olvasott bele, most is ráírta a kézira, hogy előadható. Elő is kellett adni, de a rendőrség már a harmadik felvonásnál tudta, hogy ez a forradalom hangja és az előadás végén már fegyveres őrség várta a szerzőt. Vitték is egyenesen a börtönbe. Onnét írhatott csak a királynak. A könnyelmű Lajos pedig elnézte kedves volt tanítójának a rakoncátlankodást. Azonnal kieresztette a forradalom idézőjét. Ő pedig felismerte, hogy itt a veszedelem. Igaz, ő siettette a forradalmat, de mit lehet tudni, mi lesz, ha ki is tör a forradalom. Hamar pénzzé tette egész vagyonát, és időben, amikor még lehetett, meg sem állt a német határig. És már Hamburgban tudta meg, hogy a forradalom odahaza ki is tört.

Nem is ment haza, amíg a forradalom ki nem véreztette saját magát. Előbb a Direktórium teremtett nyugalmat, szüntette meg a kivégzésáradatot. Majd Napóleon mint az állam élén álló "első konzul" a császárságot készítette elő. - Ez időre Beaumarchais hazatért. Gazdag ember volt, de már túl a hatvanadik évén. Nyugalomban akart élni, és már lehetett nyugalomban élni. Írt ugyan még két színjátékot. A Figaro témát kibővítette trilógiára "*A bűnös anya*" című színművel. Nem volt igazi vígjáték, nem is volt soha sikere, inkább olvasmány lett irodalomkedvelők számára. Végző színműve a "

Két barát vagy a lyoni üzlettársak

". Érdekes játék, az üzleti élet furfangjainak és csalásainak leleplező komédiája. De ez is inkább olvasásra, mint előadásra való. - És 1799-ben, 67 éves korában halt meg. Ekkor már nemzeti büszkeség és világirodalmi klasszikus volt. - Két Figaro-komédiája prózában is, operaként is halhatatlan színpadi alkotás.

HEGEDŰS GÉZA